
Science and Society: Journal of Political and Moral Theory

Vol 34 (2016)

Ανισότητες

G. Karyotis & R. Gerodimos (eds), The politics of extreme austerity. Greece in the eurozone crisis

Λαμπρινή Πόρη

doi: [10.12681/sas.10255](https://doi.org/10.12681/sas.10255)

Copyright © 2016, Λαμπρινή Πόρη

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Πόρη Λ. (2016). G. Karyotis & R. Gerodimos (eds), The politics of extreme austerity. Greece in the eurozone crisis. *Science and Society: Journal of Political and Moral Theory*, 34, 195–201. <https://doi.org/10.12681/sas.10255>

G. Karyotis & R. Gerodimos (eds), *The politics of extreme austerity. Greece in the eurozone crisis*, Palgrave Macmillan, 2015, 323 σελ.

ΠΩΣ μία εύρωστη, ώριμη ευρωπαϊκή δημοκρατία μπορεί να περάσει το κατώφλι της χρεοκοπίας; Πώς ένας ατελής και θεσμικά ανέτοιμος υπερεθνικός οργανισμός αντιμετωπίζει πρωτόγνωρες καταστάσεις έκτακτης ανάγκης; Ποιες είναι οι διαθέσιμες επιλογές μιας κυβέρνησης στη διαχείριση μιας πρωτοφανούς χρηματοπιστωτικής κρίσης; Πόσο συμβατές είναι οι πολιτικές λιτότητας με τη δημοκρατική νομιμοποίηση; Πώς αντιδρούν οι πολίτες από πολιτική και κοινωνική άποψη στη λιτότητα; Ο συλλογικός τόμος που επιμελούνται οι Καρυώτης και Γεροδήμος επιχειρεί να απαντήσει σε αυτά τα ερωτήματα με μια υψηλού επιπέδου απόπειρα αποτίμησης των αιτιών, της διαχείρισης και των συνεπειών της ελληνικής κρίσης, τοποθετώντας τις πολιτικές της λιτότητας σε ένα συγκριτικό πλαίσιο στο

ευρωπαϊκό και παγκοσμιοποιημένο γίγνεσθαι.

Το συλλογικό αυτό έργο χωρίζεται σε πέντε διακριτά μέρη. Στο πρώτο παρουσιάζονται τα αφηγηματικά πλαίσια και οι αναπαραστάσεις πτυχών της κρίσης στον ελληνικό και στον ευρωπαϊκό δημόσιο διάλογο. Οι Andrew Hindmoor και Allan McConnell εισάγουν το ζήτημα της διαχείρισης κρίσεων. Οι συγγραφείς διακρίνουν τις διαθέσιμες επιλογές των πολιτικών κομμάτων για συναινετικές ή εναντιωματικές στρατηγικές με βάση τη φύση του πρωταρχικού τους στόχου: μεγιστοποίηση ψήφων, αναζήτηση θέσεων εξουσίας ή πραγματοποίηση δημοσίων πολιτικών. Στη συνέχεια προτείνουν μια τυπολογία που πλαισιώνει τα κυρίαρχα αφηγήματα των πολιτικών κομμάτων σε σχέση με την κρίση. Διακρίνουν πέντε κεντρικά ζητήματα γύρω από τα οποία προκαλούνται εντάσεις στον δημόσιο διάλογο: η επίλυση της κρίσης έναντι της διατήρησης της δημοφιλίας της κυβέρνησης· η συναίνεση των πολιτικών δυνάμεων έναντι

της πόλωσης και της εναντιωματικής κριτικής: η πρόκριση λύσεων που διατηρούν τα υπάρχοντα παραδείγματα έναντι αυτών που τα ανατρέπουν· η επίκληση εξωτερικής βοήθειας έναντι της εθνικής αυτονομίας· η διενέργεια μικρών αλλαγών έναντι μεγάλων μεταρρυθμίσεων. Εν τέλει κάθε κοινωνία αντιδρά στην κρίση μέσα από τη διαμάχη μεταξύ ανταγωνιστικών δομών, συμφερόντων και κινήσεων. Κάποιες θα επιχειρήσουν να συντηρήσουν την παλαιά τάξη πραγμάτων, άλλες να φέρουν τη νέα.

Εξετάζοντας τον λόγο ανώτατων ευρωπαϊκών παραγόντων για την ελληνική κρίση από το 2007 έως το 2012 μέσω της προσέγγισης του ρηματικού θεσμισμού, οι Παπαδημητρίου και Ζαρταλούδης αναδεικνύουν τις μετατοπίσεις στον λόγο των ευρωπαϊκών ελίτ. Υποστηρίζουν ότι η ελληνική κρίση δημιούργησε 'μια κρίσιμη στιγμή' που οδήγησε στην αναδιάρθρωση του λόγου περί διακυβέρνησης της ευρωζώνης. Αποφάσεις εξωτερικής παρέμβασης, όπως η συμμετοχή του ΔΝΤ στα προγράμματα διάσωσης, θα ήταν αδύνατες εκτός του πλαισίου της ελληνικής κρίσης. Σε επίπεδο επικοινωνίας αναδεικνύουν τρεις βασικές μετατοπίσεις: κατ' αρχάς την αυξανόμενη αμφιβολία για τη θέση του ευρώ ως ισχυρού νομίσματος· την αυξανόμενη καχυπο-

ψία ως προς την αμεροληψία και τη δριμύτητα στη φάση ελέγχου των προαπαιτούμενων για την ένταξη στην ευρωζώνη, αλλά και της τήρησης αυτών μετά την ένταξη· την αναγνώριση της πιθανότητας εξόδου από την ευρωζώνη παρά τις κατηγορηματικές ρήτρες της Συνθήκης. Οι μετατοπίσεις αυτές χαρτογραφούν διαφορετικά στάδια διαχείρισης της ελληνικής κρίσης εκ μέρους της Ε.Ε. από την αρχική άρνηση αποδοχής του προβλήματος στην αναγνώριση της ανάγκης θέσπισης θεσμικών εργαλείων. Η αντιμετώπιση του ελληνικού προβλήματος με όρους εξαιρετισμού επαναπροσδιόρισε τον ευρωπαϊκό λόγο περί αλληλεγγύης, ανταγωνιστικότητας και αμοιβαίας ευθύνης. Ο νέος αυτός ευρωπαϊκός λόγος δεν καθόρισε μόνο την αντίληψη περί των αιτιών και λύσεων της ελληνικής κρίσης, αλλά έγινε συστατικό χαρακτηριστικό της κρίσης ταυτότητας της Ένωσης και του ευρωπαϊκού εγχειρήματος.

Οι Τερέζα Καπέλου και Θεοφάνης Εξαδάκτυλος μελετούν με ποιον τρόπο διαμορφώνονται τα στερεότυπα για την Ελλάδα, τη Γερμανία και την Ε.Ε., πώς απονέμεται η ευθύνη και πώς παρουσιάζεται η αξιολόγηση της οικονομικής κατάστασης σε 69 ελληνικά άρθρα γνώμης που δημοσιεύτηκαν σε έξι σημαίνουσες συγκυρίες από τον Δεκέμβριο του 2009

έως τον Ιούλιο του 2012 στην εφημερίδα *Το Βήμα*. Χρησιμοποιώντας ανάλυση λόγου και περιεχομένου αναδεικνύουν τον απλοϊκό απολογισμό της κρίσης στην πλειοψηφία των άρθρων που εξετάστηκαν. Σε αντίθεση με την ενημερωτική αρθρογραφία, τα κείμενα γνώμης που δημοσιεύονται στον Τύπο αρκούνται σε μια εν θερμώ πρόχειρη ανάλυση. Η απόδοση ευθυνών και οι κατηγορίες αφορούν κατά βάση την κυβέρνηση και διεθνείς παράγοντες, ενώ η κριτική στην αντιπολίτευση είναι δευτερεύουσα. Η απόδοση ευθυνών διαφοροποιείται αναλόγως με τη συνθετότητα του επιχειρήματος: η απλή επιχειρηματολογία επικεντρώνεται στις ευθύνες των διεθνών και ευρωπαϊκών δρώντων, ενώ η σύνθετη στις εγχώριες πολιτικές ελίτ και στην κυβέρνηση. Τα αρνητικά στερεότυπα για τη Γερμανία, η αμφίθυμη στάση της Γαλλίας και ο λόγος της αυτοθυματοποίησης συνιστούν σημαντικό εύρημα τόσο για τις δημόσιες προσλαμβανόμενες γύρω από τη δέουσα λύση στην κρίση, όσο και για τις ακολουθούμενες κυβερνητικές στρατηγικές. Οι μηντιακές αναπαραστάσεις δημιουργούν εύφορο έδαφος για τον λαϊκισμό, τον εθνικισμό, τις θεωρίες συνωμοσίας, την πτώση της πολιτικής εμπιστοσύνης εντός και εκτός Ελλάδας. Η ανάλυση αποτυπώνει

τα γνωρίσματα μιας εσωστρεφούς κοινωνίας με έντονες εσωτερικές διαιρέσεις.

Στο δεύτερο μέρος αναλύονται οι πολιτικές λιτότητας που υιοθετήθηκαν και αξιολογείται η αποτελεσματικότητα τόσο των γενικών αρχών των δανειακών συμβάσεων και των μνημονίων, όσο και επιμέρους μεταρρυθμίσεις σε βασικούς τομείς, όπως το ασφαλιστικό σύστημα και το κράτος πρόνοιας. Οι Σωτηρία Θεωδωροπούλου και Andrew Watt αναδεικνύουν ότι το πρώτο μνημόνιο ήταν εξ αρχής καταδικασμένο σε αποτυχία ανεξαρτήτως των εμποδίων στην εφαρμογή του, καθώς ερχόταν σε αντίθεση με βασικά δεδομένα για την κατάσταση της ελληνικής οικονομίας την εν λόγω περίοδο. Στο άρθρο του για το ασφαλιστικό σύστημα μετά το 2010 ο Πλάτων Τήνιος υποστηρίζει ότι η έλλειψη προετοιμασίας και διαλόγου και η εφαρμογή έτοιμων συνταγών καταδίκασαν τη μεταρρύθμιση σε αναχρονιστικές και εκτός πλαισίου προτάσεις, καταλήγοντας σε ένα μονολιθικό ασφαλιστικό σύστημα, σχεδιασμένο για να επιλύσει παρελθόντα προβλήματα. Σε ό,τι αφορά την κοινωνική αλληλεγγύη στην Ελλάδα οι Αντιγόνη Λυμπεράκη και Πλάτων Τήνιος υποστηρίζουν ότι δομείται πάνω στην οικογένεια και σε άλλα ανεπίσημα δίκτυα. Η κοινω-

νική πρόνοια παρέχεται από ένα υβριδικό σύστημα —το επίσημο και το ανεπίσημο— στο οποίο οι συγγραφείς αποδίδουν μία από τις σημαντικές αιτίες της δημοσιονομικής αδυναμίας του κράτους.

Οι κοινωνικές και πολιτικές συνέπειες της κρίσης παρουσιάζονται στο τρίτο μέρος, όπου οι Γεώργιος Καρυώτης και Wolfgang Rüdiger εξετάζουν τις δημόσιες στάσεις έναντι των πολιτικών λιτότητας, τα κίνητρα της διαμαρτυρίας και της εκλογικής συμπεριφοράς χρησιμοποιώντας δεδομένα από πρωτότυπη κυλιόμενη έρευνα. Τα ευρήματα δείχνουν ότι, ενώ μια σχετική πλειοψηφία πολιτών έκριναν ότι τα μέτρα λιτότητας ήταν αρχικά απαραίτητα, ταυτόχρονα τα αξιολόγησαν ως άδικα, γεγονός που κίνητοποίησε έναν στους τέσσερις ψηφοφόρους να συμμετάσχει σε πορείες διαμαρτυρίας. Οι συγγραφείς χαρτογραφούν το προφίλ των διαδηλωτών και αξιολογούν την επίδραση της λιτότητας στην εκλογική συμπεριφορά από το 2009 έως το 2014. Ο βαθμός της πειθούς καθενός εκ των ανταγωνιστικών πολιτικών αφηγημάτων επηρεάζει τόσο την απόφαση περί συμμετοχής στη διαμαρτυρία, όσο και την εκλογική συμπεριφορά, που κυριαρχείται από την επιθυμία αποδοκιμασίας της απερχόμενης κυβέρνησης. Οι Σαπφώ Ξενάκη και Λεωνίδα Χελιώτης

ρίχνουν φως στο θέμα της εγκληματικότητας κατά τη διάρκεια της κρίσης, στην οποία οι συγγραφείς εντάσσουν τη δημόσια οργή εναντίον των κυρίαρχων πολιτικών κομμάτων, αλλά και τις πολιτικές 'νόμου και τάξης' με τις οποίες τα κόμματα εξουσίας αντιμετώπισαν τη δημόσια οργή. Οι εμπειρίες των πολιτών από την κοινωνική αλλαγή καθώς και η συμμετοχή τους σε αυτές είναι το αντικείμενο που πραγματεύεται η μικροκοινωνιολογική μελέτη της Αθανασίας Χάλαρη. Μέσα από πρωτότυπες συνεντεύξεις η γράφουσα αναδεικνύει ότι κληρονομημένες πρακτικές, οι κανόνες και οι νοοτροπίες προηγούμενων γενεών αμφισβητούνται στο πλαίσιο της παρούσας κρίσης, καθώς οι πολίτες επανατοποθετούνται απέναντι τόσο στο παρελθόν, όσο και στο μέλλον.

Το τελευταίο μέρος του τόμου εισάγει τη συγκριτική διάσταση με μελέτες που εξετάζουν την εφαρμογή των πολιτικών λιτότητας. Συγκρίνοντας τις πολιτικές με τις οποίες αντιμετώπισαν τις οικονομικές κρίσεις η Τουρκία το 2001 και η Ελλάδα το 2010 ο Δημήτρης Τσαρουχάς επικεντρώνεται στους λόγους για τους οποίους κάποιοι πολιτικοί δρώντες προώθησαν τις μεταρρυθμίσεις, ενώ άλλοι οδηγούνται στην αδράνεια. Οι δύο χώρες πέρασαν μια κρίσιμη συγκυρία στα τέλη της δε-

καετίας του 1970 και στις αρχές της δεκαετίας του 1980, η οποία οδήγησε τη μεν Τουρκία σε μια ανοιχτή, φιλελεύθερη οικονομία, τη δε Ελλάδα στον κρατισμό. Ενώ το ξέσπασμα της κρίσης παράλυσε τις μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα, στην Τουρκία λειτούργησε ως καταλύτης για ουσιαστικές αλλαγές οι οποίες επιτάχυναν την οικονομική ανάκαμψη. Χρησιμοποιώντας την προσέγγιση του ρηματικού δομισμού ο συγγραφέας υποστηρίζει τη σημασία της επικοινωνίας και του ρόλου των πολιτικών δρώντων στη διαχείριση της κρίσης. Οι Sebastian Dellepiane-Avellaneda και Niamh Hardiman εξετάζουν τα εγχειρήματα της δημοσιονομικής εξυγίανσης στην Ιρλανδία και στην Ισπανία μετά το 2008. Υποστηρίζουν ότι οι πολιτικές λιτότητας, με μορφή είτε αύξησης φόρων είτε μείωσης δαπανών, είναι δύσκολες επιλογές. Καθώς η επιτυχία τους μετράται σε σχέση με τα επίπεδα του ΑΕΠ, που είναι ρευστά, πρόκειται στην ουσία για κινούμενο στόχο ειδικά σε ό,τι αφορά την ανάκτηση της αξιοπιστίας διαμέσου των οίκων αξιολόγησης. Η μείωση του ελλείματος και του χρέους που η μακρόχρονη λιτότητα ενδέχεται να επιφέρει, δεν χαίρει πάντα λαϊκής υποστήριξης, γεγονός μη αμελητέο στις δημοκρατικές κοινωνίες. Στο δε ειδικό κεφάλαιο που

πραγματεύεται την κρίση της Αργεντινής το 2001-2002 ο Sebastian Dellepiane-Avellaneda υπογραμμίζει ότι τα διδάγματα της Αργεντινής χρησιμοποιήθηκαν από σχολιαστές προκειμένου να συντείσουν την ελληνική διαχείριση κρίσης, αναλόγως με τις ιδεολογικές τους καταβολές και πολιτικές προτιμήσεις. Η αργεντινική περίπτωση καθιστά σαφές ότι η κατάκτηση της αξιοπιστίας των αγορών είναι πρωταρχικά πολιτικό διακύβευμα, που εξαρτάται από τη δημιουργία και διατήρηση εκλογικών συνασπισμών και αναδιανεμητικών πολιτικών. Στο τελευταίο κεφάλαιο ο Γιώργος Παπανδρέου δίνει τη δική του εκδοχή για πτυχές της κρίσης στην Ελλάδα και την Ευρώπη, εξηγώντας τη λογική κυβερνητικών αποφάσεων και πράξεων κατά τη διάρκεια της πρωθυπουργίας του από τον Οκτώβριο του 2009 έως τον Νοέμβριο του 2011. Ο Γιώργος Παπανδρέου φωτίζει τη συνθετότητα των παραγόντων που επηρέασαν αρνητικά τη διαχείριση της ελληνικής κρίσης στα πρώτα κρίσιμα στάδια. Η ολιγωρία αποδοχής της συστημικής διάστασης του προβλήματος από την πλευρά των εταίρων, η βραδύτητα στη συγκρότηση του μηχανισμού στήριξης, η προκατάληψη των εταίρων ως προς την από κοινού επικοινωνιακή διαχείριση της ελληνικής κρίσης απέ-

ναντι στις αγορές, η τιμωρητική και ηθικολογική προσέγγιση από κράτη-μέλη και ευρωπαϊκούς διαμορφωτές γνώμης, η συγκρουσιακή και πολωτική στάση όλων των εγχώριων πολιτικών δρώντων αντί μιας συναινετικής λογικής εθνικής αλληλεγγύης, η θεσμική απειρία αντιμετώπισης μιας αναλόγου μεγέθους κρίσης σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο που συνίστατο κυρίως στην απουσία εθνικού νομίσιματος, άρα και στην αδυναμία υποτίμησής του, είναι πτυχές της περιόδου 2009-2012 υπογραμμίζονται εμφατικά από τον πρώην πρωθυπουργό. Αν και το ασφυκτικό πλαίσιο στο οποίο βρέθηκε η ελληνική πολιτική ηγεσία κατά τα κρίσιμα δύο πρώτα χρόνια δεν είναι άγνωστο, η συστηματικοποίηση της πληροφορίας βοηθά να συνειδητοποιήσουμε την πυκνότητα του χρόνου μέσα στον οποίο εκτυλίχθηκαν τα γεγονότα καθώς και την απόσταση που έχει διανυθεί με όρους πολιτικής βούλησης της ευρωπαϊκής ηγεσίας για τη διαχείριση της κρίσης από τα την απαρχή της έως σήμερα.

Τόσο το εισαγωγικό κεφάλαιο των επιμελητών, όσο και το τελικό επιχειρούν αντίστοιχα μια κείμενη σύνοψη των αντικειμένων που αναπτύσσουν οι συγγραφείς και έναν σχολιασμό των βασικών ευρημάτων, εντάσσοντάς τα σε ευρύτερες προβληματικές που αφο-

ρούν στις εγγενείς αδυναμίες της ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής, στην προβληματική δημοκρατική νομιμοποίηση σε πολυεπίπεδους σχηματισμούς εξουσίας στο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, στον ρόλο της σύγχρονης εθνικής ηγεσίας, στην επανανοσηματοδότηση της έννοιας του εξευρωπαϊσμού, στην αποτυχία της σοσιαλδημοκρατίας να αναδιαπλάσει τις σχέσεις κράτους-πολίτη, αλλά και να παράσχει μια έτερη, βιώσιμη λύση στην παρούσα κρίση.

Οι επιμελητές προτείνουν συγκεκριμένες στρατηγικές προϋποθέσεις επιτυχημένης εφαρμογής των πολιτικών της λιτότητας, ενώ ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στην επικοινωνία γύρω από την κρίση και τη διαχείρισή της. Επικαλούμενοι τα ευρήματα των επιμέρους σχετικών μελετών του τόμου προκρίνουν την πλακίσωση σε κυβερνητικό επίπεδο και τις αναπαραστάσεις της κρίσης στη δημόσια σφαίρα ως ανεξάρτητες μεταβλητές στη διαχείριση της κρίσης, χωρίς ωστόσο αυτή η αναγωγή να μειώνεται το ειδικό της βάρος άλλων παραγόντων που αναλύονται επαρκώς, όπως οι εσφαλμένες προτεινόμενες πολιτικές, η συγκρουσιακή έναντι της συναινετικής κουλτούρας, οι αγκυλώσεις της εκτελεστικής εξουσίας σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Ο τόμος κλείνει με ένα εξαντλητικό χρονολό-

γιο της κρίσης στην Ευρωζώνη από το 2008 έως το 2015 το οποίο συνιστά χρήσιμο εργαλείο στη μελέτη της περιόδου.

Επικεντρώνοντας άλλοτε στις δημόσιες και ευρωπαϊκές πολιτικές, άλλοτε στην πολιτική διαδικασία και συμπεριφορά και άλλοτε στην επικοινωνία ο συλλογικός τόμος τέμνει διάφορα πεδία και γνωστικούς τομείς. Αξιοποιεί ευρύ φάσμα μεθοδολογικών εργαλείων των κοινωνικών και οικονομικών επιστημών κατά τη συλλογή πρωτογενών δεδομένων, ενώ επιχειρεί μια αξιόμαχη σύνθεση της βιβλιογραφίας και δευτερογενών δεδομένων που κωδικοποιούν παλαιότερα ερευνητικά ευρήματα. Αποφεύγοντας τη μονοσήμαντη αποτίμηση, προκρίνει

τη διεπιστημονικότητα στην κατανόηση της σύνθετης πραγματικότητας από την οποία προέκυψε και την οποία προκαλεί η κρίση. Ενώ οι μελέτες επιμέρους πτυχών της ελληνικής περίπτωσης εμβαθύνουν και εξειδικεύουν επιχειρήματα που δεν είχαν εμπειρικά αναλυθεί αρκούντως στη δημόσια και επιστημονική συζήτηση, η συγκριτική διάσταση επιτρέπει την υπέρβαση τόσο της ταυτολογικής ‘κρσιολογίας’, όσο και της παγίδας του ελληνικού εξαιρετισμού. Πρόκειται για μια σημαντική συνεισφορά στην κατανόηση της ελληνικής και ευρωπαϊκής κρίσης και στην αποτίμηση των συνεπειών τους.

Λαμπρινή Ρόρη

Τάκης Σ. Παπάς, *Λαϊκισμός και κρίση στην Ελλάδα*, εκδόσεις Ίκαρος, Αθήνα 2015, 284 σελ.

ΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ οικονομικής ανάκαμψης για την Ελλάδα, όπως τα προέβλεπαν τα Μνημόνια, οι διπλές εκλογές του 2012, η αποευθυγράμμιση του ελληνικού κομματικού συστήματος καθώς και ο εκλογικός ‘όλεθρος’ του ΠΑΣΟΚ υπήρξαν σημαντικές παράμετροι που καθιστούν τη μελέτη της ελ-

ληνικής περίπτωσης ιδανικό πεδίο για την άσκηση της σύγχρονης έρευνας στην πολιτική επιστήμη. Το να ασχοληθεί κανείς με τη (σχετικά νέα) θεματολογία της κρίσης και τις αιτίες κατάρρευσης του ελληνικού κομματικού συστήματος είναι δύσκολο εγχείρημα, καθώς οι εξελίξεις στην πολιτική ζωή τα τελευταία πέντε χρόνια είναι τόσο γρήγορες και έντονες που δεν αφήνουν περιθώρια για αποστασιοποιημένη ανάλυση. Όταν μάλιστα κάποιος επι-